

Бородай Олександр Дмитрович,
*аспірант кафедри філософських і політичних наук
Черкаського державного технологічного університету
orcid.org/0009-0003-5349-0445*

СВОБОДА ВИБОРУ І ВИХОВАННЯ: РОЛЬ СІМ'Ї ТА ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ І РІШЕНЬ

Першочергову роль у процесі формування моральних цінностей відіграють два соціальні інститути – сім'я та заклади освіти. Етичні відносини в сім'ї впливають на все життя людини. Це зумовлено тим, що, по-перше, вони пов'язані з інтенсивними емоційними переживаннями, а по-друге, формують основу всього морального погляду на суспільство, працю та стосунки з іншими людьми. Забезпечення свободи вибору та виховання індивідуальних потреб дитини має бути важливим завданням для батьків та освітніх закладів. Метою цього дослідження є вивчення та аналіз важливості впливу сімейного середовища та освітніх закладів на розвиток і формування індивідуальних цінностей та поглядів на життя. Результати показують, що сімейне виховання є необхідним складником національної системи освіти та культури. Це пов'язано з тим, що сім'я є споконвічним середовищем людини, де розпочинається процес соціалізації особистості, який супроводжує життя людей упродовж багатьох поколінь. В цій статті представлено та проаналізовано основні виклики сімейного виховання. Батьки та вчителі мають спільну мету – виховати дітей гармонійними особистостями, активними в суспільстві, здатними підтримувати своє професійне, соціальне та сімейне життя. Також обговорюється роль патріотичного виховання, яке є особливо важливим в умовах війни в Україні. Визначено, що процес формування морально-патріотичного виховання молоді має здійснюватися як в сім'ї, так і в закладах освіти, оскільки ця взаємодія між ними надає максимально ефективний вплив на результати цього процесу. Завданням освіти та виховання молоді є розвиток почуття приналежності, волі та життєвих принципів для патріотичної ідентифікації та збагачення духовного життя нації через розуміння української мови та історії. Освіта в цифрову епоху стає важливим елементом формування цінностей і процесів ухвалення рішень дітьми та молоддю, що впливає на роль сім'ї та освіти. Однією з особливостей освіти в інформаційно-цифрову епоху є необхідність дати дітям впевнений спосіб бачити майбутнє. Наведено основні принципи виховання дітей та молоді в умовах глобальної цифровізації. На особливу увагу заслуговує той факт, що поняття сім'ї та освіти не є відокремленими, а співвідносяться між собою, створюючи сприятливе середовище для розвитку особистості.

Ключові слова: сімейне виховання, заклади освіти, індивідуальні цінності, розвиток особистості, сучасні виклики.

Boroday Oleksandr,
*Postgraduate Student
at the Department of Philosophical and Political Science
Cherkasy State Technological University
orcid.org/0009-0003-5349-0445*

FREEDOM OF CHOICE AND EDUCATION: THE ROLE OF THE FAMILY AND EDUCATION IN THE FORMATION OF INDIVIDUAL VALUES AND DECISIONS

The primary role in the formation of moral values is played by two social institutions – the family and educational institutions. Moral relationships in the family affect the entire life of an individual, because, first of all, they are accompanied by intense emotional experiences, and, secondly, they form the basis of all moral views of a person on society, work, and relationships with other people. Ensuring the freedom of choice and upbringing in accordance with the individual needs of the child becomes a key task of parents and educational institutions. The purpose of the study was to study and analyze the importance of the influence of the family environment and educational institutions on the development and formation of values and life approaches of the individual. It was determined

that family upbringing is a necessary component of the national system of education and upbringing. This is due to the fact that the family is an eternal all-human microenvironment for the life of several generations of people, where the process of socialization of the individual begins. The main tasks of family education were listed and analyzed in the article. It is noted that parents and teachers have a common goal – to raise a child who will be active in society and a harmonious individual, capable of professional, social and family life. The role of patriotic education, which is especially relevant in the conditions of the war in Ukraine, is considered. It was determined that the process of forming the moral and patriotic upbringing of youth should be carried out both in the family and in educational institutions, since this interaction between them has the most effective influence on the results of this process. The task of education and upbringing of youth consists in the development of a sense of belonging, will and life principles aimed at patriotic self-identification and saturation of the spiritual life of the nation through the understanding of the Ukrainian language and history. In the digital age, upbringing becomes an important aspect of the formation of values and decisions in children and youth, and this is reflected in the role of the family and education. One of the features of education in the information and digital age is the need to provide children with a positive future perspective. The main principles of raising children and youth in the conditions of global digitalization were characterized. Special attention should be paid to the fact that the concepts of family and education do not exist separately, but interact to create a favorable environment for personality development.

Key words: family upbringing, educational institutions, individual values, personality development, modern challenges.

Постановка проблеми та її актуальність.

Процес формування сучасного суспільства передбачає розбудову системи освіти в Україні, що ґрунтується на основних засадах гуманізму та демократії. Через сучасні події очевидно, що важливим соціальним об'єктом має стати особистість з високою свідомістю, активна, відповідальна, патріотично налаштована, яка орієнтується на моральні цінності. Сім'я (як соціальний інститут) і навчальні заклади мають сприяти вихованню такої людини.

Соціально-економічний і технологічний розвиток України зумовлює активний пошук нових способів підвищення ефективності виховання дітей та молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових джерел доводить, що проблеми формування ціннісних орієнтацій особистості та ухвалення рішень, а також вплив сім'ї та освіти на цей процес досліджувалися багатьма авторами. Наприклад, Т. Ціпан аналізує проблему виховної взаємодії школи та сім'ї у вихованні підростаючої особистості. На думку авторки, спільна робота сім'ї та школи відіграє важливу роль у соціалізації та розвитку дітей і молоді. Ця співпраця, що ґрунтується на поєднанні спільних цілей, дій і виховних можливостей обох соціальних інститутів, має вирішальне значення для гармонійного розвитку та соціального становлення особистості (Ціпан, 2020).

І. Марущак зазначив у своїй праці, що розвиток особистості дитини напряду залежить від обставин, в яких вона зростає, як матеріальних,

так і духовних. Рівень освіти батьків, їхні духовні цінності, життєві цілі, прийняті норми поведінки та ставлення до себе впливають на формування майбутнього світогляду дитини. Сімейне середовище визначає пріоритети та методи виховання (Марущак, 2021).

С. Булавенко розглянула особливості взаємодії батьків та школи для формування соціальної активності учнів та звернула особливу увагу на головні завдання співпраці педагогів і батьків. Взаємодія вчителя та батьків сприяє розвитку моральних якостей учнів, готовності та бажання брати участь у громадській діяльності, відповідальності та працелюбності (Булавенко, 2019).

О. Волкова зазначила, що формування життєвого простору людини є важливим і складним процесом, а головну роль у формуванні цієї сфери відіграє сім'я та шкільне середовище (Волкова, 2023). Сім'я – це перший соціальний простір, у якому знаходиться дитина, він є джерелом моральної та матеріальної підтримки, а також засобом передачі культурних цінностей від покоління до покоління. Виховання дітей у сім'ї є головним підґрунтям для розвитку їхньої особистості.

Суспільство постійно змінюється, це впливає на індивідуальні цінності та переконання. Вивчення місця сім'ї та освіти у формуванні цих цінностей допомагає зрозуміти, як сучасні тенденції впливають на виховання дітей.

Мета дослідження – підкреслити важливість сімейних цінностей та їхній вплив на формування особистості як соціального суб'єкта,

також розглянуто роль освіти як інструменту розвитку індивідуальних цінностей та навичок прийняття рішень.

Виклад основного матеріалу. Сімейне виховання є необхідним складником національної системи освіти та виховання. Це пояснюється тим, що сім'я є тим мікросередовищем, в якому починається процес соціалізації особистості, що триває з покоління в покоління. Сім'я передає накопичений досвід людства, роду і батьків. Вона закладає основи орієнтації на громадянські, трудові та моральні принципи, правила поведінки та цінності. Сімейне виховання також готує дітей до самостійного сімейного життя (Кость, Самофал, & Лалак, 2022).

Сім'я, яка є одним з основних соціальних інститутів, формує ціннісні орієнтації молоді через передачу сімейних цінностей, що поєднують морально-етичні принципи, переконання, традиції, звичаї та взаємовідносини між її членами.

На розвиток особистості дитини безпосередньо впливають духовні та матеріальні умови, в яких вона зростає. Рівень освіти батьків, їхні духовні цінності, життєві цілі, прийняті норми поведінки та ставлення до себе – усі ці чинники формують сприйняття дитиною навколишнього світу. Сімейне середовище визначає пріоритети та методи виховання. Культура взаємовідносин між дитиною і батьками не нав'язується, а є результатом свідомого вибору, досвіду і переконань, сформованих протягом усього життя (Марущак, 2021, с. 405).

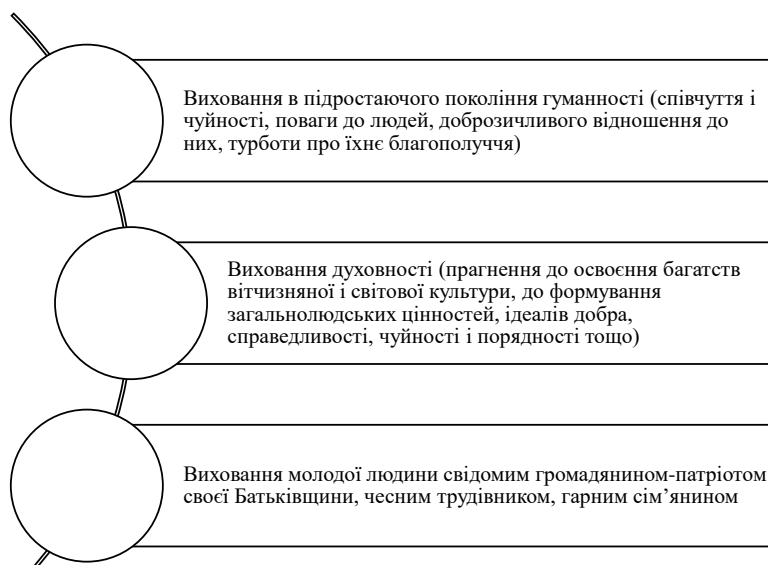
Основними завданнями сімейного виховання є (рис. 1).

В умовах війни в Україні патріотичне виховання є найбільш актуальною проблемою. Сучасний патріотизм полягає усвідомленому національному підході до Батьківщини. Тому завдання освіти та виховання молоді полягає у розвитку почуття приналежності, волі та життєвих принципів, спрямованих на патріотичну самоідентифікацію і насичення духовного життя нації через осмислення української мови та історії. Патріотичне виховання молоді, вірність справі розбудови держави та активна громадянська позиція зараз визнані загальнонаціональними завданнями. Процес формування морально-патріотичного виховання молоді має здійснюватися як вдома, так і в закладах освіти (Ваколя, Лисенко, & Костюшко, 2023, с. 216).

Наукові дослідження показують, що сімейні цінності впливають на самовизначення молодих людей у різних аспектах їхнього соціального та професійного життя, включно з освітою, вибором професії, міжособистісними стосунками та самооцінкою. Молоді люди, які зростають у сім'ях із сильними ціннісними орієнтаціями, як правило, мають більш стабільний процес формування власної ідентичності та більш здатні до самовизначення (Волкова, 2023).

Серед головних функцій соціалізації, які виконує сім'я, вчені виокремлюють:

– забезпечення фізичного та емоційного розвитку особистості;

Рис. 1. Основні завдання сімейного виховання

Джерело: власна розробка автора

- формування її статевої ідентичності;
- розвиток розумових здібностей і потенційних можливостей;
- створення в дитини відчуття безпеки;
- встановлення ціннісних орієнтацій;
- надання їй основних соціальних норм (Дудник, & Кривда, 2021, с. 195).

Функція виховання в сім'ї полягає у проведеному процесу соціалізації та навчанні дітей досягати соціальної зрілості. Під вихованням розуміється систематичний вплив на особистість з метою передачі їй моральних норм і прийомів поведінки, а також розвитку певних морально-психологічних і фізичних характеристик.

Оскільки сім'я відіграє важливу роль у вихованні, загальноосвітні навчальні заклади функціонують як виконавчі органи, що надають освітні послуги на основі педагогічної взаємодії та педагогіки партнерства. Педагогіка партнерства ґрунтується на спілкуванні, співпраці та взаємодії між вчителями, учнями та батьками. Учні, батьки та вчителі, як вільні та зацікавлені сторони зі спільними цілями та спільними прагненнями, є рівноправними учасниками освітнього процесу та несуть відповідальність за його результати (Ціпан, 2020).

Батьки і вчителі мають спільну ціль – виховати дитину, яка буде активною у суспільстві та гармонійною особистістю, здатною до професійного, громадського і сімейного життя. Основним результатом цієї спільної виховної діяльності сім'ї та школи є:

- формування у дитини потреби у здоровому способі життя;
- розвиток інтелекту;
- розширений і всебічний особистісний розвиток;
- вміння ефективно спілкуватися;
- розуміння естетичних аспектів світу;
- усвідомлення відповідальності за майбутнє суспільства і держави;
- активна громадянська позиція (Булаченко, 2019, с. 136).

Ефективність усієї виховної системи в закладах освіти забезпечується насамперед взаємодією між педагогами та батьками учнів і прийняттям батьків як активних учасників цілісного виховного процесу. Це досягається завдяки заохоченню батьків до самостійності та творчості, використанню в освітньому

процесі позитивних методів, новітніх технологій та психолого-педагогічних прийомів (Молчанюк, 2021, с. 200).

Вчителі стикаються з низькою психолого-педагогічною культурою батьків. Крім того, наявні факти свідчать про погіршення морально-психологічного клімату в сім'ї, що часто призводить до відчуження між батьками та дітьми. Конфлікти в сім'ї призводять до того, що діти замикаються в собі, відчувають соціальну ізоляцію та провину. Тому дуже важливо, щоб навчальні заклади відновлювали і підтримували форми роботи, які сприяють загальному навчанню батьків.

Врахування психологічних аспектів гендерної рівності сприяє поліпшенню морально-психологічного клімату в сім'ях і навчальних закладах, що, своєю чергою, впливає на формування індивідуальних цінностей і рішень дітей. Крім того, виховання дітей на моральних цінностях і засадах рівності є одним з основних способів забезпечення гендерної рівності. Отже, сім'я та освітній сектор можуть сприяти формуванню низки цінностей, які, своєю чергою, можуть впливати на рішення дітей (Резворевич, 2021).

В цифрову епоху освіта стає важливим елементом у формуванні цінностей і процесів прийняття рішень дітьми та молоддю, що відображається на ролі сім'ї та освіти. Необхідно створити вдома сприятливі умови для того, щоб молоді люди могли засвоїти настанови щодо важливих аспектів життя (економічних, міжособистісних і сексуальних). Освіта також відіграє важливу роль у розвитку навичок і компетенцій, необхідних для здорової взаємодії з цифровим середовищем.

Однією з особливостей освіти в інформаційно-цифрову епоху є необхідність дати дітям позитивний погляд на майбутнє. У відкритому цифровому медіапросторі діти стикаються з багатьма негативними прогнозами, загрозами та викликами. Тому важливо розповідати їм про позитивні аспекти технологічного прогресу та безперервності (Кремень, Сисоєва, Бех, Вознесенська, Гавриш, Гончар, Журба, Ільїн, Канішевська, Кириченко, Комаровська, Корнієнко, Куниця, Курбатов, Литовченко, Малиношевський, Мачуський, Найдьонова, Рейпольська, Толочко, Федорченко, Харченко, Чаплінська, & Шахрай, 2022).

Принципи виховання дітей та молоді в умовах цифрового простору

Принцип	Характеристика
Принцип конфіденційності та безпеки	Означає забезпечення захисту особистих даних, контроль над операціями, можливість надавати або обмежувати доступ до інформації, запобігання зламам, захист інформації від незаконного доступу, можливість контролю за цими аспектами з боку батьків.
Принцип доступності	Підтримує ідею відкритості, легкості доступу та використання цифрового простору, що постійно оновлюється.
Принцип індивідуалізації	Передбачає використання особистих навичок та здібностей для отримання доступу до цифрового простору та інформації, розроблення індивідуальної стратегії освіти та виховання, можливості самостійної роботи і саморозвитку.
Принцип доцільності	Використання тільки цифрових методів і технологій, необхідних для досягнення поставлених завдань і освітніх цілей.
Принцип гнучкості	Дає змогу використовувати цифровий контент, з урахуванням індивідуальних потреб, вікових особливостей, інтересів.
Принцип розвитку	Сприяє розвитку моральних якостей особистості, бажанню вдосконалюватися, розвивати творчі здібності та адаптуватися до сучасних умов життя.
Принцип інноваційності	Сприяє використанню сучасних інноваційних методів та технологій, включно з інтерактивними та дистанційними формами роботи з дітьми для досягнення виховних цілей.

Виховання дітей та молоді в умовах глобальної цифровізації має відбуватися за такими принципами (табл. 1).

Висновки. Процес розвитку сучасного суспільства вимагає вдосконалення української системи освіти, яка має ґрунтуватися на основних засадах гуманізму та демократизації. Важливим завданням для батьків і навчальних закладів є гарантування свободи вибору та забезпечення відповідності освіти індивідуальним потребам дітей. Роль сім'ї у вихованні дитини не можна недооцінювати. Сім'я є першим середовищем, в якому відбувається процес становлення та розвитку особистості дитини,

формується стійка система моральних переконань і цінностей. Згодом освіта надає можливість для розширення світогляду, здобуття знань та розвитку критичного мислення.

Процес формування цінностей дітей та молоді має відбуватися як вдома, так і в освітніх закладах, оскільки взаємодія між ними має найбільш ефективний вплив.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні впливу сучасних технологій, особливо цифрового середовища, на освіту та формування цінностей молоді, а також способів ефективного використання цифрових ресурсів в освітньому процесі.

Список використаних джерел:

- Булавенко, С. (2019). Співпраця батьків та школи для формування соціальної активності учнів. *Молодь і ринок*, 10(177), 134–139. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/187322/186631> (дата звернення: 22.09.2023).
- Ваколя, З., Лисенко, С., & Костюшко, Г. (2023). Формування морально-патріотичного виховання молоді в умовах війни. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 1(61), 213–217. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-1-35> (дата звернення: 22.09.2023).
- Волкова, О. А. (2023). Роль сім'ї та школи у формуванні життєвого простору особистості дитини. *Синергетичний підхід до проектування життєвого простору особистості* (с. 50–53). Полтава. http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_2023.pdf#page=51 (дата звернення: 22.09.2023).
- Дудник, Н., & Кривда, В. (2021). Цінність родинного виховання та його вплив на розвиток особистості дитини у партнерській взаємодії з закладом дошкільної освіти. *Актуальні проблеми дошкільної освіти* (с. 189–227). Візаві. https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/13946/1/Aktual_probld_doshk_ოსvitu.pdf#page=189 (дата звернення: 22.09.2023).
- Кость, Е. Ю., Самофал, Л. О., & Лалак, Н. В. (2022). Вплив сім'ї та ЗЗСО на формування моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів* (с. 99–101). Мукачево : Вид-во МДУ. http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9699/1/The_influence_of_the_family.pdf (дата звернення: 22.09.2023).
- Кремень, В. Г., Сисоєва, С. О., Бех, І. Д., Вознесенська, О. Л., Гавриш, Н. В., Гончар, Л. В., Журба, К. О., Ільїн, В. В., Канішевська, Л. В., Кириченко, В. І., Комаровська, О. А., Корнієнко, А. В., Куниця, Т. Ю., Курба-

тов, С. В., Литовченко, О. В., Малиношевський, Р. В., Мачуський, В. В., Найдьонова, Л. А., Рейпольська, О. Д., Толочко, С. В., Федорченко, Т. Є., Харченко, Н. В., Чаплінська, Ю. С., & Шахрай, В. М. (2022). Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(2), 1–30. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206> (дата звернення: 22.09.2023).

7. Марущак, І. В. (2021). Роль сім'ї у моральному вихованні та формуванні особистості дитини. *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2021»* (с. 405–406). Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького. <http://surl.li/ljknc> (дата звернення: 22.09.2023).

8. Молчанюк, О. В. (2021). Взаємодія сім'ї та школи як важлива умова ефективності виховного процесу. *Вісник післядипломної освіти*, 15(44), 193–205. [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-15\(44\)-193-205](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-15(44)-193-205) (дата звернення: 22.09.2023).

9. Резворович, К. Р. (2021). Нормативно-правові акти України як засіб забезпечення ефективного функціонування механізму реалізації гендерної рівності в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, (2), 125–129. https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/09/21_2_ua/%D0%9D%D0%92_2-2021_23.10.21-125-130.pdf (дата звернення: 22.09.2023).

10. Ціпан, Т. С. (2020). Інноваційні форми та методи педагогічної взаємодії школи і сім'ї у вихованні учнівської молоді. *Інноватика у вихованні*, 12. <https://doi.org/10.35619/iuu.v1i12.313> (дата звернення: 22.09.2023).

References:

1. Bulavenko, S. (2019). Spivpratsia batkiv ta shkoly dlia formuvannya sotsialnoi aktyvnosti uchniv [Cooperation between parents and the school for the formation of social activity of students]. *Molod i rynek – Youth & market*, 10(177), 134–139. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/187322/186631> [in Ukrainian].

2. Vakolia, Z., Lysenko, S., & Kostushko, H. (2023). Formuvannya moralno-patriotichnoho vykhovannya molodi v umovakh viiny [Formation of moral and patriotic education of youth in the conditions of war]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences*, 1(61), 213–217. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-1-35> [in Ukrainian].

3. Volkova, O. A. (2023). Rol simi ta shkoly u formuvanni zhyttievoho prostoru osobystosti dytyny [The role of family and school in shaping the living space of a child's personality]. *Synerhetychnyi pidkhid do proiektuvannya zhyttievoho prostoru osobystosti – A synergistic approach to designing the life space of an individual* (s. 50–53). Poltava. http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_2023.pdf#page=51 [in Ukrainian].

4. Dudnyk, N., & Kryvda, V. (2021). Tsinnist rodynnoho vykhovannya ta yoho vplyv na rozvytok osobystosti dytyny u partnerskii vzaïemodii z zakladom doshkilnoi osvity [The value of family education and its influence on the development of a child's personality in partnership with a preschool education institution]. *Aktualni problemy doshkilnoi osvity – Actual problems of preschool education* (s. 189–227). Vizavi. https://dSPACE.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/13946/1/Aktyal_probldoshk_osvitu.pdf#page=189 [in Ukrainian].

5. Kost, E. Yu., Samofal, L. O., & Lalak, N. V. (2022). Vplyv simi ta ZZSO na formuvannya moralnykh tsinnostei ditei molodshoho shkilnoho viku [The influence of the family and ZZSO on the formation of moral values of children of primary school age]. *Suchasni tendentsii rozvytku nauky y osvity v umovakh pohlyblennia yevrointehratsiinykh protsesiv – Modern trends in the development of science and education in the context of deepening European integration processes* (s. 99–101). Mukachevo : Vyd-vo MDU. http://dSPACE-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9699/1/The_influence_of_the_family.pdf [in Ukrainian].

6. Kremen, V. H., Sysoieva, S. O., Bekh, I. D., Voznesenska, O. L., Havrysh, N. V., Honchar, L. V., Zhurba, K. O., Ilin, V. V., Kanishevska, L. V., Kyrychenko, V. I., Komarovska, O. A., Korniienko, A. V., Kunytsia, T. Yu., Kurbatov, S. V., Lytovchenko, O. V., Malynoshevskiy, R. V., Machuskyi, V. V., Naidonova, L. A., Reipolska, O. D., Tolochko, S. V., Fedorchenko, T. Ye., Kharchenko, N. V., Chaplinska, Yu. S., & Shakhrai, V. M. (2022). Kontseptsiia vykhovannya ditei ta molodi v tsyfrovomu prostori [The concept of raising children and youth in the digital space]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 4(2), 1–30. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206> [in Ukrainian].

7. Marushchak, I. V. (2021). Rol simi u moralnomu vykhovanni ta formuvanni osobystosti dytyny [The role of the family in the moral education and formation of the child's personality]. *Aktualni problemy pryrodnychykh i humanitarnykh nauk u doslidzhenniakh molodykh uchenykh «Rodzynka – 2021» – Current problems of the natural sciences and humanities in the research of young scientists "Raisin – 2021"* (s. 405–406). Cherkasy : ChNU im. B. Khmelnytskoho. <http://surl.li/ljknc> [in Ukrainian].

8. Molchaniuk, O. V. (2021). Vzaïemodiia simi ta shkoly yak vazhlyva umova efektyvnosti vykhovnoho protsesu [The interaction between the family and the school is an important condition for the effectiveness of the educational process].

Visnyk pisladyplomnoi osvity – Bulletin of postgraduate education, 15(44), 193–205. [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-15\(44\)-193-205](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-15(44)-193-205) [in Ukrainian].

9. Rezvorovych, K. R. (2021). Normatyvno-pravovi akty Ukrainy yak zasib zabezpechennia efektyvnoho funktsionuvannia mekhanizmu realizatsii hendernoï rivnosti v Ukraini [Regulatory and legal acts of Ukraine as a means of ensuring the effective functioning of the mechanism for implementing gender equality in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, (2), 125–129. https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/09/21_2_ua/%D0%9D%D0%92_2-2021_23.10.21-125-130.pdf [in Ukrainian].

10. Tsipan, T. S. (2020). Innovatsiini formy ta metody pedahohichnoi vzaiemodii shkoly i simi u vykhovanni uchnivskoi molodi [innovative forms and methods of pedagogical interaction between the school and the family in the education of student youth]. *Innovatyka u vykhovanni – Innovations in Education*, 12. <https://doi.org/10.35619/iu.v1i12.313> [in Ukrainian].